

Tre fantasier op. 11 1895

1. Molto appassionato

Detta är kanske Stenhammars mest spelade pianoverk. Det kan bero på att det ställer mindre krav på exekutören än hans övriga pianoverk, men man vill gärna tro att det beror på kvalitén; det är ett härligt verk, fyllt av ungdomligt överdåd. Stenhammar ansågs unik genom att han avstod från att spela sina egna kompositioner under de piano-recitaler som var en del av hans verksamhet under en tid. Men *Tre fantasier* lär ha varit det enda undantaget.

I första stycket ställs två alternerande och regelbundet växlande teman mot varandra. De ska spelas *marcato* resp. *dolce*:

2. Dolce scherzando

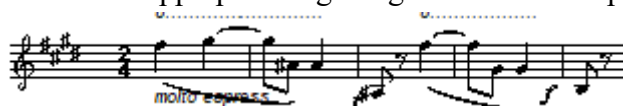
Den andra fantasin har tre-delad form. A-delen inleds med ett intrikat tema:

B-temat får också sägas vara originellt:

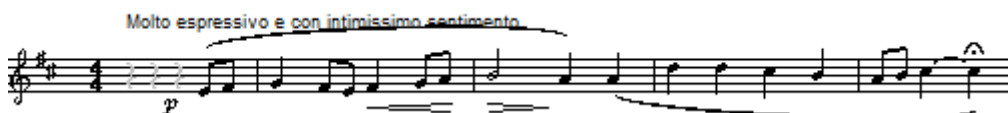
När temat upprepas i högre läge överraskar de plötsliga forte-betoningarna:

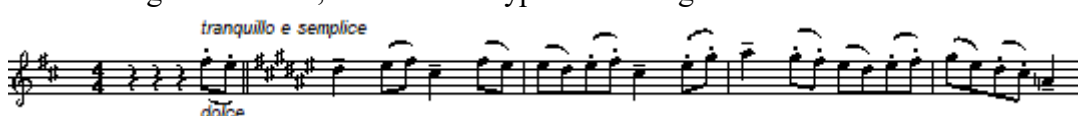
A-delen återkommer och avslutar.

3. Molto espressivo e con intimissimo sentimento

Även här finns tre-delning men som har sonatformsprägel: mittdelen utvecklar både huvud- och sidotema. Huvudtemats vemod förstärks av vilopunkterna i slutet av de sekvensförflyttade, daktyliska (kort-kort-lång) fraserna:

Sidotemat går i Fiss-dur, med samma typ av betoningar:

Ett genomföringsparti utvecklar sedan båda temana.

”Återtagningen” i H-dur nöjer sig dock med att återge sidotemat.

Sensommarnätter op. 33

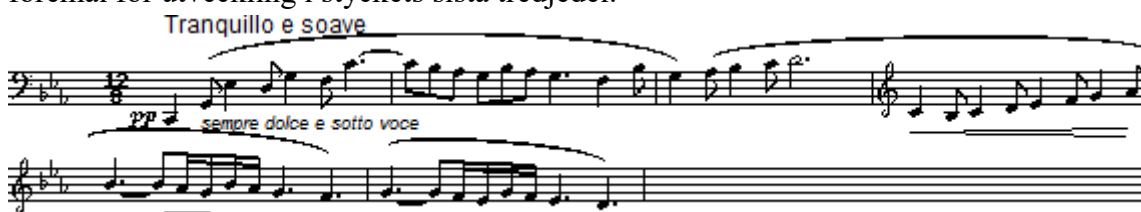
1914

Sensommarnätter tillkom under flera år från slutet av 1890-talet. Cykeln omfattar flera olika stycken i olika stämningsslägen. Fem av dem ingick i det häfte som publicerades 1914. Ytterligare ett stycke från samma period utgavs 1982 under titeln *Sensommarnätter VI* i samlingsalbumet *100 år av svensk pianomusik*. Ytterligare ett sjunde stycke förblev av olika skäl opublicerat under Stenhammars livstid.

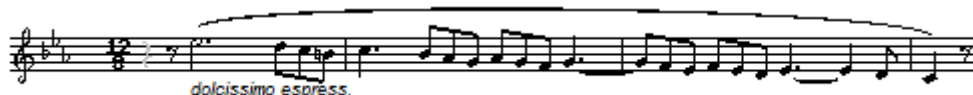
Sensommarnätter är Stenhammars sista pianoverk. Det genomsyras av den tankfullhet och det grubbel, som brukar komma med åren. Brahms musik är ett bra exempel på detta. Men i Stenhammars fall talar vi om ett verk av en man i sina bästa år. Dock hade han endast 13 år kvar att leva. Styckena är tekniskt krävande; knappast något för amatörpianister.

1 *Tranquillo e soave*.

Hela stycket kan stå som exempel för de stämningar som vi ofta betraktar som nordiska, melankoli och eftertänksamhet. Inledningstemat har i början en uppåtgående strävan. Den avslutande, upprepade frasen på andra notraden gör stort intryck och blir även föremål för utveckling i styckets sista tredjedel.

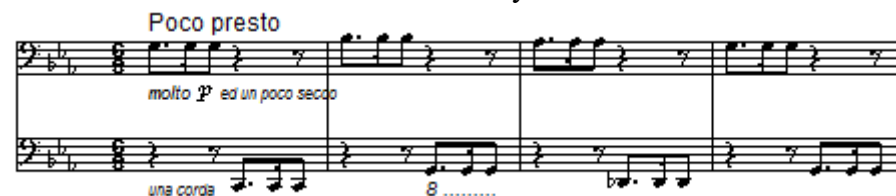
B-delen kontrasterar med sitt fallande tema:

Formen har tydlig tredelning A-B-AB där båda första delarna återkommer förkortade i det avslutande avsnittet. När A återkommer är det 16-delsfrasen som dominerar.

2 *Poco presto*

I detta rörligare stycke dominerar två teman som växelvis avlöser varandra i rondo-liknande form. Det första är kärvt och rytmiskt och tonarten är liksom i nr 1 c-moll.

Det andra är mera lyriskt anlagt och går i g-moll. Den punkterade rytmen fortsätter i pianots vänsterhand, som fortfarande är noterad i 6/8 takt.

När temat återkommer en andra gång går det c-moll.

3. Piano. Non troppo lento.

Stycket har tredelad form med två A-delar i Ass-dur som inramar ett centralt avsnitt:

B-delen går i E-dur och inleds med en fallande fras av brutna ackord. Den följs av en stigande skalarörelse:

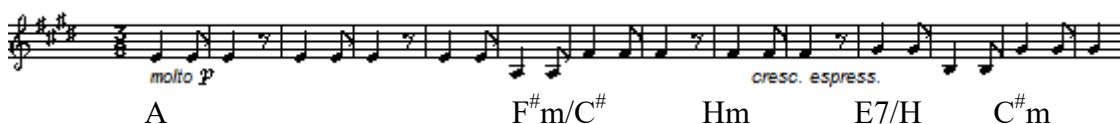
Liksom i nr 1 hörs i slutet av andra A-delen temat från B-delen.

4. Presto agitato

Detta stycke går i ciss-moll och gör med sin intensitet ett mycket mäktigt intryck. Efter en briljant inledning som präglas av snabba skalarörelser och arpeggion, tonar det mörka huvudtemat fram i vänsterhanden. Temat, som i pregnans söker sin like, höjer sig sakta 3½ oktaver upp under crescendo för att nå sin kulmen i fortissimo.

Det sjunker sedan under diminuendo 1½ oktav, för att i ljusaste A-dur åter gå mot en ny klimax:

Efter ett avsnitt dominerat av 16-delar, bl.a. skalarörelser och arpeggion liknande inledningens, återkommer temat en sista gång, *molto espressivo*. Ett sista kort avsnitt med skalarörelser i tillbakahållet uttryck avslutar.

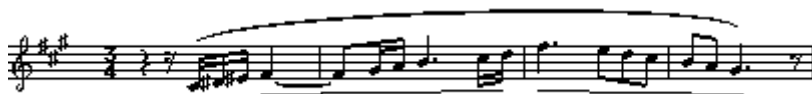
5. Poco Allegretto

Detta stycke publicerades redan 1905.

På lätta fötter dansar inledningstemat fram efter 1 takts inledande ackompanjemang:

Ett andra tema kontrasterar bågformigt med svepande elegans:

Temana återkommer i mönstret ABABA.

Sånger till pianoackompanjemang

Stenhammar började tidigt i sin ungdom komponera sånger. De mera kända styckena tillkom dock kring 1890-talet. Här presenteras 6 av dem.

I skogen (text: Albert Theodor Gellerstedt)

Sången tonsattes 1887 och är alltså skriven av en 16-åring! Den utkom tillsammans med två stycken av K.A.Melin (*Ballad*, 1888 och *När sol går ned*, 1889). *I skogen* har blivit en av Stenhammars mest älskade sånger. Det dröjde dock till 1892 innan den kom ut. Den bör inte förväxlas med en tidigare tonsatt Gellerstedt-dikt 1885, *I skogen vill jag vandra*.

Andante sostenuto

A1

Gioioso

B

hö - ra din sång, min trast, gra - nen på spa - ning

poco string. Sostenuto nt. P A2

Kärt är att råka dig, nattviol, A1
der blek du står ibland gräsen
och suckar ut efter sjunken sol
din doft, ditt innersta väsen.

Ljuft är att höra din sång, du trast, B
der högst i granen på spaning
du jublar ut under qvällens rast
om morgonrodnad din aning.

Men lär mig, nattviol, blid som din, A2
en sorg, när fröjd har gått under!
Trast, lär mig tolka så glad som din,
min tro på ljusare stunder!

Florez och Blanzeflor op. 3 (Text: Oscar Levertin)

Verket skrevs 1891 som sång till orkester men finns även i arrangemang för piano. Det finns alltså en möjlighet att få höra stycket även på kammarmusikaftnar. Sångens form följer Levertins 3-delade uppbyggnad med inledning, avslutning och berättelsen om sagan i de tre mellersta stroforna. Dessa kan sägas vara genomkomponerade, med helt olika melodik. Även denna ballad har blivit ett av Stenhammars mest älskade och spelade verk

Andante sostenuto

A

Andante moderato

B

Poco più mosso

C

D

När aftonrodnan sin rosenkorg tömde A
i den flyende dagens spår,
och maj i sitt vårliga töcken gömde
allt hagtornens blomstersnår,
om blommas och vitblommas kärlek jag drömde,
om Florez och Blanzeflor.

Det var två konungabarn som lekte B
med spiror och äpplen av gull,
hvarandra som bi och blomma smekte,
då våren av doft stod full,
och äppelblommornas snöfall blekte
all örtagårdens mull.

Det var två konungabarn, som redo C
till bröllop en sommardag,
medan lekarna nyckelharporna vredo,
och burgundern rann röd över lag,
och ängarnas klöver ångorna spredo
i starka, kryddade drag.

Det var ett konungapar, som i gamman D
vid härden i högsätet satt,
njöt tårarnas sorgdryck samman
och samman festernas skratt,
tills döden slog aska på spiselflamman
och tog dem en kärleksnatt.

När aftonrodnadens facklor blänkte A2
vid den döende dagens bår,
och maj i sin skymningsslöja sänkte
min ensam vandrings spår,
på blommas och vitblommas kärlek jag tänkte,
på Florez och Blanzefflor.

Flickan kom från sin älsklings möte (text: J. L. Runeberg)

Stenhammar tonsatte denna text redan 1893, alltså flera år före Sibelius. Den trycktes tillsammans med *Flickan knyter i Johannesnatten* under titeln *Idyll och epigram* op. 4. och finns både i orkestersättning (op. 4a) och för piano (op. 4b) Den utgör ett gott exempel på hur olika tonsättare kan tolka en dikt – och ändå åstadkomma mästerverk! Pianot inleder med en vågformad fras, som också kommer igen i interludierna mellan stroforna och även i pianots avslutning:

Andante
p espress. dim.

A

I
har plockat ro - sor

II
har ä-tit hal- lon och med saf-ten må-lat mi-na läp-par."

III
Red en grav, o mod-der Göm mig där

A4

poco string Sostenuto
ty de blek-nat ge-nom äl-- skams o - tro."

Flickan kom ifrån sin älsklings möte, kom med röda händer. Modern sade: "Varav rodna dina händer, flicka?" Flickan sade: "Jag har plockat rosor och på törnen stungit mina händer."	A ₁ I
Åter kom hon från sin älsklings möte, kom med röda läppar. Modern sade: "Varav rodna dina läppar, flicka?" Flickan sade: "Jag har ätit hallon och med saften målat mina läppar."	A ₂ II
Åter kom hon från sin älsklings möte, kom med bleka kinder. Modern sade: "Varav blekna dina kinder, flicka?" Flickan sade: "Red en grav, o moder! Göm mig där och ställ ett kors däröver, och på korset rista, som jag säger:	A ₃ III
En gång kom hon hem med röda händer, ty de rodnat mellan älskarns händer. En gång kom hon hem med röda läppar, ty de rodnat under älskarns läppar. Senast kom hon hem med bleka kinder, ty de bleknat genom älskarns otro.	A ₄

Fylgia, *Fyra svenska sånger* op.16:4 (Text: Fröding)

Trots sin numrering är detta antagligen den först skrivna sången av de fyra, kanske redan under första halvan av 1890-talet. Sångerna publicerades först 1899 som op. 4. Stycket är genomkomponerat med en melodi som ständigt förvandlas: Kanske var detta en nödvändighet med tanke på textens oregelbundenhet i uppbyggnaden.

Allegro agitato

The musical score is written on eight staves. The first staff begins with the tempo marking 'Allegro agitato'. The melody is characterized by frequent chromaticism and syncopation. The lyrics 'Fylgi-a, Fylgi-a, fly mig ej.' are written below the sixth staff. The score concludes with a double bar line and a repeat sign on the eighth staff.

Fylgia, Fylgia, fly mig ej,
när jag drags av det låga mot dyn,
du skygga, förnäma, sky mig ej,
när med lumpna tankar jag skymmer din
veka gestalt, som svävar i skönhet och stjärnglans
och drömmar av ljus för min syn
så nära mig, men så fjärran dock
som den fjärran, fjärran skyn,
du eftertrådda, du oåtkomliga,
du flicka av skönhetslängtan,
du väsen i dräkt av livets skiraste silverskir
med lyckliga drag och kärlekens skäraste
törnrosskimmer i hyn.

Fylgia, Fylgia, fly mig ej,
du skygga, förnäma, sky mig ej, (fly mig ej, sky mig ej)
du min skönhetslängtan,
som mot dagens sorger
är min skyddande tröst i nattens syn!

Stjärnöga Fem sånger op. 20 (text: Bo Bergman)

Dikten ingår i Bergmans första diktsamling, *Marionetterna*, som kom ut 1903. Den och fyra andra bergmandikter tonsattes av Stenhammar sommaren samma år. Bo Bergman blev något av en favorit för Stenhammar. Han tonsatte 17 av dennes dikter.

Stenhammar låter stroferna 1-2 resp. 3-4 bilda två enheter som får samma strofiska uppbyggnad. Periodiciteten är 7 takter:

Stjärnöga, du som jag mött
långt i försvunna tider,
nu är det kvälldags,
och trött min ungdom till vila skrider. A

Irrbloss, som världen har tänt,
slockna så lätt i världen.
Stjärnöga, mycket har hänt,
sedan vi skildes på färden. B

Villsam är vägen som går
Fram genom mörka länder.
Stjärnöga, Sjärnöga, när
jag aldrig mer dina händer? A

Tag mina händer och led
mig in i ditt ljusa rike.
Stjärnöga, giv mig din fred
och låt mig varda din like. B

Adagio, *Fem sånger* op. 20:5 (Text: Bo Bergman)

Även denna sång är strofiskt anlagd. Den extra tillagda takten för textraderna ”av och an” och ”när de dö” ger en extra krydda!

Vattnet rörs och vinden spelar,
vind och vatten ta varann.
Bakom skogens glesa dungar
gula rågen gungar
av och an.
Det är bara du som felar.
Hjärtat saktar sina slag.
Jag hör svag musik som spelar
mig till sömns i dag.

Molnen glida lätt som vita
svanar över himlens sjö,
men de tiga där de fara,
svanar sjunga bara
när de dö.
Ont och tungt har jag fått slita,
det är tungt på tiggartig.
Jag vill fara med de vita
svanarna till dig.